

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра корекційної та інклюзивної освіти

КОРЕКЦІЙНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

**Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції студентів
та молодих учених**

16 квітня 2015 року

Суми

Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка

2015

УДК 376.1:001.818(082)

ББК 74.3я43

К 66

*Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 11 від 27.04.2015)*

Редакційна колегія:

Картава Ю. А. – кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор);
Боряк О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний секретар);
Дегтяренко Т. М. – доктор педагогічних наук, професор;
Колишкін О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Косенко Ю. М. – кандидат педагогічних наук, старший викладач;
Левченко Л. С. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Прядко Л. О. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Радько Н. М. – старший викладач.

К 66 **Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців :**
матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (16 квітня 2015 року, м. Суми) : вип. 3. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 400 с.

Збірник містить матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених.

У статтях розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень аспірантів, магістрантів, студентів ВНЗ та наукових установ України, Молдови, Польщі, Росії, Сербії, США щодо результатів теоретичних та практичних (експериментальних) досліджень в галузі корекційної та інклюзивної освіти.

УДК 376.1:001.818 (082)

ББК 74.3 я 43

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Дудко О. В. До питання використання інноваційних технологій в системі корекційного навчання дошкільників.....	8
Кабанець В. В. Організація інклюзивного навчання з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату.....	12
Коробейник А. О. Готовність педагогів як основний фактор успішності інклюзивного процесу в дошкільному навчальному закладі	16
Малишевська І. А. Роль педагогічних технологій в системі корекційної освіти	21
Мовчан А. В. Актуальність впровадження інклюзивної освіти в Україні	26
Обухов И. В. Условия трудоустройства лиц с ограниченными возможностями здоровья, имеющих высшее образование.....	30
Палагнюк О. І. Огляд моделі інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектру в Ізраїлі та перспективи введення її в Україні	35
Пітик О. О. Теоретичний аналіз проблеми забезпечення ефективності інклюзивного навчання	39
Продан М. М. Педагогічна майстерність та вміння вчителя в системі освіти інклюзивного навчання	43
Свідерська М. М. Анкетування як емпіричний метод досліджень у педагогіці та психології.....	48
Сисун В. Г. Впровадження інклюзивного навчання дітей з розумовою відсталістю на Чернігівщині	51
Сірик Ю. М. Особливості корекційної роботи з дітьми з раннім дитячим аутизмом	56
Jelena Maksimović Inkluzivno obrazovanje – teorijsko metodološke osnove i praktična realizacija	60

РОЗДІЛ II АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ПСИХОПЕДАГОГІКИ (ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІКИ)

Бикова В. М. Методи діагностики рівня психічного розвитку дітей з інтелектуальною недостатністю	71
Брухно Є. О. Особливості використання оздоровчих технологій в навчально-виховному процесі спеціальної школи	74
Валько Т. І. Особливості уявлень школярів з вадами інтелекту про сім'ю.....	78

Вагаман В. Ю. Вивчення поглядів дітей з вадами інтелекту на питання християнства.....	82
Воробцова Т. С. Використання арт-педагогіки у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку	88
Воронько В. В., Малієнко О. В. Особливості пізнавальної сфери у дітей з дизонтогенезом розумового розвитку	93
Годованик В. О. Формування природничих понять у розумово відсталих учнів засобом тематичних дидактичних завдань.....	106
Голоддюк О. В. Використання тзн у роботі з розумово відсталими учнями в досвіді Республіки Польща	109
Гончарова Т. М. Трудове навчання як засіб формування національної самосвідомості розумово відсталих учнів	113
Горак Н. Л. Особливості формування професійно-трудової компетенції розумово відсталих старшокласників на уроках трудового навчання в спеціальній школі.....	117
Гриценко Л. В. Організація позакласної роботи у спеціальному навчальному закладі	122
Данильченко Т. А. Удосконалення процесу взаємодії спеціальної школи та сім'ї у трудовому вихованні розумово відсталої дитини	125
Дмитриченко Ю. В. Використання морально-виховного потенціалу українського народознавства в роботі з розумово відсталими учнями	129
Ефремова Н. А. Диагностика индивидуальных особенностей детей дошкольного возраста с синдромом дауна	134
Євстаф'єва Н. С. Дифініція понять «мотив» та «мовленнева мотивація».....	140
Золотарьова Т. В. Вплив експериментальної методики корекційно-розвивальної роботи на розвиток психічних процесів молодших школярів з психофізичними порушеннями	143
Каленіченко В. І. Дидактична гра як засіб виховання дітей із затримкою психічного розвитку	156
Кіш І. В. Вплив профільного трудового навчання на вибір майбутньої професії розумово відсталих учнів	162
Коваленко Г. І. Сучасні пошуки підходів до організації виховної роботи в спеціальній школі.....	167
Ковальова Н. А. Білінгвальне навчання нечуючих дітей: від заперечення до необхідності	171
Кукліна Г. І. Особливості застосування здоров'язберігаючих технологій для розумово відсталих учнів спеціальної школи.....	176
Кулеш Д. С. Внесок Л. С. Виготського в дефектологію	181
Куренкова А. В. Розвиток пізнавального інтересу розумово відсталих учнів на уроках географії методом проекту.....	184

Лаврик М. А. Моральне виховання розумово відсталих дітей	188
Лаврикова Ю. С. Вплив цілеспрямованої роботи над загадкою на інтелектуальний розвиток учнів молодших класів спеціальної школи	191
Майборода О. М. Актуальність здійснення корекційно-педагогічної роботи з розумово відсталими учнями	195
Мельник А. С. Інноваційні форми реалізації екологічного виховання	200
Михайлова Ю. В. Розвиток комунікативних умінь у дітей з розумовою відсталістю як засіб формування їх життєвої компетентності	205
Мірошник О. В. Корекційне спрямування музично-ритмічного виховання розумово відсталих дошкільників	211
Наливайко Т. П. Шляхи стимулювання пізнавального інтересу у розумово відсталих учнів під час самопідготовки	215
Наумчук М. Ю. Елементи індивідуальної та групової роботи з розумово відсталими дітьми у реабілітаційному центрі	219
Оборіна М. І. Особливості опанування грамоти розумово відсталими дітьми	223
Певна О. О. Гурткова робота як форма розвитку здібностей учнів з вадами інтелектуального розвитку	226
Потьомкін Є. О. Внесок А. І. Капустіна у розбудову спеціальної методики навчання історії розумово відсталих учнів	229
Почкун Ю. О. Формування естетичних смаків у розумово відсталих учнів засобами лялькового театру	233
Рябіченко О. І. Причини порушення грамотності письма в учнів підготовчих класів спеціальної школи	237
Сила Т. Ф. Ігрова діяльність як метод навчання розумово відсталих учнів на уроках математики	240
Сірик Ю. А. Огляд моделі інклюзивного навчання дітей з розладами аутистичного спектру в Ізраїлі та перспективи введення її в Україні	244
Сітнер Н. І. Специфіка впровадження нестандартних уроків в навчально-корекційний процес початкових класів спеціальної школи для розумово відсталих дітей	249
Хільгора А. В. Корекційно-лікувальний вплив засобів фізкультурно-оздоровчої роботи у спеціальному дошкільному навчальному закладі для дітей із затримкою психічного розвитку	253
Шинко О. О. Система М. Монтессорі в Україні	258

РОЗДІЛ III АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛОГОПЕДІЇ

Беседіна Н. І. Актуальні методи розвитку дрібної моторики рук у дітей із неврозподібною формою заїкання.....	261
Бондаренко Н. В. Педагогічні умови організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей із ЗНМ III рівня.....	264
Булах Т. В. Сучасний комплексний підхід до подолання заїкання у дітей дошкільного віку	268
Вичисенко І. О. Формування діалогічного типу мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня	274
Геренко М. В. Логопедична робота по формуванню словника у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня	277
Гоцкина Т. А. Особенности речевого развития детей младшего школьного возраста с задержкой психического развития	281
Гребіник Г. І. Вплив найближчого соціального оточення на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку	285
Заїка І. С. Диференційована діагностика дислексії та дисграфії.....	290
Зварич Б. І. Особливості розвитку уваги у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	294
Калитко А. В. Особенности речевого развития детей с ранним детским аутизмом.....	298
Кисла О. М. Поняття компетентності вихователя логопедичної групи	302
Коломієць Н. В. Розвиток мовлення у дошкільників із заїканням як методична проблема.....	306
Косар К. О. Екологічне виховання в логопедичних групах ДНЗ для дітей із ФФНМ	309
Лапченко В. М. Характеристика мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку (теоретичний аспект).....	312
Мазна К. М. Підготовка дітей із загальним недорозвиненням мовлення до навчання у школі	315
Малік А. А. Характеристика мовленнєвого розвитку розумово відсталих дітей дошкільного віку.....	319
Марченко М. В. До проблеми онтогенеза мовленнєвого розвитку.....	322
Махоня В. І. Порушення голосу у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку	325
Мироненко К. Ю. Формування комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення	328

Негрійко Т. І. Сучасні моделі та технології корекції заїкання.....	331
Нехай Т. О. Порушення мовленнєвого розвитку при розумовій відсталості	334
Новгородська В. С. Напрямки корекційно-логопедичної роботи з дітьми раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку.....	337
Петрова А. В. Трудности в овладении навыками письма у младших школьников связанные с недостатками зрительного восприятия	340
Полякова Д. О. Вивчення розвитку мовлення у молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку.....	343
Снагощенко Ю. В. Застосування логопедичних моделей та технологій для подолання знім у дітей старшого дошкільного віку	346
Стрілець А. В. Підготовка дітей із неврозоподібною формою заїкання до початку в школі	350
Тимошенко С. В. Розвиток зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку	353
Тимченко С. О. Логоритміка в корекційній роботі з дітьми з заїканням	356
Харченко Г. О. Використання музично-дидактичних ігор у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із невротичною формою заїкання.....	358
Шепотько Н. П. Дослідження рівня сформованості лексико-граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	361
Щербак А. О. Формування уявлень про здоровий спосіб життя у дітей логопедичних груп ДНЗ	365

РОЗДІЛ IV

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Мазниціна Е. А. Проблемы диагностики детей с задержкой психического развития.....	368
Прска Л. Дети террора.....	372
Смицька О. В. Психологічний супровід як дієвий спосіб допомоги батькам, які виховують розумово відсталих дітей	376
Сопнева Е. С. Развитие мелкой моторики в психокоррекции ЗПР	383
Христыч Е. А. Анималотерапия как метод коррекционного воздействия на детей с задержкой психического развития	386
Tetiana Jackson Chronic stress	392

- прикладне мистецтво;
- ігри на опанування різних навичок;
- вправи з кольорами.

Висновки. Отже, арт-педагогіка є прогресивним та ефективним засобом виховання та корекції учнів із ЗПР, що може використовуватися в умовах шкільного навчання як на окремо взятих уроках як їх вступний, підготовчий етап, так і на повноцінних корекційно-розвиткових заняттях. Вона дозволить покращити процес морально-естетичного виховання та корекції розвитку учнів із ЗПР.

Перспектива дослідження. Використання арт-педагогіки у роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку є перспективним для детальнішого розгляду в подальшому, адже це питання досліджене досить мало і потребує досконалого вивчення науковцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е.А. Медведева, И.Ю. Левченко, Л.Н. Комиссарова, Т.А. Добровольская. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 248 с.
2. Булатова О.С. Арт-педагогический подход в образовании / О.С. Булатова – Тюмень : Изд-во ТГУ, 2004 – 230 с.
3. Лебедева Л.Д. Арт-терапия в педагогике // Педагогика, 2000. – №9. – С. 27–34.
4. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии : подходы, диагностика, система занятий / Л.Д. Лебедева. – СПб : Речь, 2003. – 256 с.
5. Филиппова Т. Как цвет влияет на здоровье и настроение? [Електронний ресурс] / Школа Жизни. ру. – Режим доступу : <http://health.unian.ua/worldnews/485733-yak-kolir-vplivae-na-zdorovya-i-nastriy.htm>

В. В. Воронько, О. В. Малієнко
студенти 3 курсу напряму підготовки
Корекційна освіта (логопедія)

Київського університету імені Бориса Грінченка
Наукові керівники: докт. психол. наук., доцент **І. І. Савенкова**,
канд. пед. наук, доцент **О. В. Мартинчук**,
канд. психол. наук, доцент **О. П. Таран**

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ З ДИЗОНТОГЕНЕЗОМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлено результати дослідження, спрямованого на виявлення проявів пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку із легким ступенем розумової відсталості та затримкою психічного розвитку.

***Ключові слова:** пізнавальна сфера, дизонтогенез, диференціація, затримка психічного розвитку, легка розумова відсталість.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема диференціації особливостей проявів пізнавальної сфери дітей із легким ступенем розумової відсталості та затримкою психічного розвитку є актуальною для сучасної спеціальної психології та педагогіки, оскільки у фахівців досить часто виникають труднощі у диференціації цих типів дизонтогенезу. Відомо, що для обох типів порушення розумового розвитку характерні спільні прояви та особливості психічної сфери, тому важливою є чітка диференціація особливостей проявів пізнавальної сфери дітей із легким ступенем розумової відсталості та затримкою психічного розвитку для визначення адекватної програми їхнього навчання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему диференціації інтелектуальних порушень та особливості проявів психічної сфери дітей із дизонтогенезом розумового розвитку досліджували такі вчені як Л. Виготський, Л. Занков [2], Т. Ілляшенко [3], С. Рубінштейн [4], В. Синьов [5], Н. Стадненко [6], Л. Шипіцина[7] та ін.

Метою статті є висвітлення отриманих нами під час дослідження результатів щодо сформованості сприймання, уваги, пам'яті і мислення у дітей з різним типом дизонтогенезу, а саме: із затримкою психічного розвитку та легким ступенем розумової відсталості.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь 52 дитини віком від 6 до 7 років із дизонтогенезом розумового розвитку, які склали дві вибірки досліджуваних: 1) 16 дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку; 2) 36 дітей старшого дошкільного віку з легким ступенем розумової відсталості. Експериментальне дослідження проводилось на базі ДНЗ № 569 м. Києва для дітей із порушеннями інтелекту та ДНЗ № 801 м. Києва для дітей із затримкою психічного розвитку.

Для діагностики пізнавальної сфери нами було підібрано комплекс діагностичних методик, запропонованих в атласі для експериментального дослідження відхилень в психічній діяльності людини І. Поліщуком та А. Відренко [1]. Схема діагностики, спрямованої на виявлення особливостей проявів психічної сфери дітей із легким ступенем розумової відсталості та затримкою психічного розвитку, подана у табл. 1.

**Схема діагностики пізнавальної сфери при дизонтогенезі
розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку**

Пізнавальна сфера	Діагностичний інструментарій	Спрямованість діагностичного інструментарію
<i>Сприймання – чуттєве безпосереднє відображення світу</i>	Впізнавання зображень на картинках	Діагностика порушення зорового сприймання
<i>Увага – наскрізний психічний процес</i>	Методика підрахунку однорідних зображень (за Ф.Є. Рибаківим)	Діагностика міри концентрації уваги
	Виявлення відсутніх деталей в зображеннях	Дослідження аналітико-синтетичної діяльності активної уваги
<i>Пам'ять – наскрізний психічний процес</i>	Запам'ятовування малюнків (за Ф.Є. Рибаківим)	Дослідження обсягу зорової короткотривалої пам'яті
	Запам'ятовування цифр, слів і речень на слух	Дослідження обсягу слухової короткотривалої пам'яті
<i>Мислення – абстрактне опосередковане відображення світу</i>	Розуміння змісту сюжетних картин	Дослідження аналітико-синтетичних операцій (розуміння змісту сюжетних зображень)
	Розповідь за малюнками з послідовним розгортанням сюжету (за А. Н. Бернштейном)	Дослідження аналітико-синтетичних операцій (послідовне розгортання сюжету)
	Осмислення розповіді	Дослідження аналітико-синтетичних операцій (розуміння змісту розповіді)
	Нісенітниця	Дослідження аналітико-синтетичних операцій (критичність мислення сюжету)

Особливості сприймання. За результатами методики «Впізнавання зображень на малюнках» виявлено, що 50% дітей з легким ступенем розумової відсталості не впоралися із завданням взагалі (не розуміли інструкції, сприймали об'єкти навколо, а не зображені малюнки); 30.6% – впоралися з завданням повністю, а 19.4% – впізнали лише найпростіші малюнки. Щодо дітей із затримкою психічного розвитку, їх результати такі: 6.25% – не впоралися взагалі; 18.75% впізнали лише деякі зображення, здебільшого найпростіші і краще знайомі; 75% впізнали всі

об'єкти зображені на картинках. Під час виконання завдання діти цієї категорії були набагато активнішими, більш адекватно реагували на завдання і легше сприймали мовленнєву інструкцію. Результати наочно подано у табл. 2.

Таблиця 2

**Особливості проявів зорового сприймання
у дітей з дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	30.6%	75%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	19.4%	18.75%
Невиконання	Несформованість	50%	6.25%

Отже, з огляду на отримані результати узагальнемо, що у дітей з затримкою психічного розвитку зорове сприймання переважно є сформованим, тоді як у дітей з легкою розумовою відсталістю є несформованим у половини досліджуваних. Ці данні підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=4,2$ при $p \leq 0,001$), що свідчить про значно нижчий рівень сформованості зорового сприймання у дітей з легкою розумовою відсталістю.

Такі результати дослідження можна пояснити зменшенням обсягу сприймання дітей із розумовою відсталістю, порушенням довільності сприймання і вузьким обсягом уявлень, накопичених попереднім досвідом, що перешкоджало впізнаванню контурних, силуетних та накладених предметів. Ймовірно, на результати також вплинула така особливість цих дітей, як невміння сконцентрувати увагу на певному завданні, постійне відволікання.

Особливості уваги. Дослідження порушення уваги було спрямовано на виявлення ступеня концентрації збуджувального процесу в зоровому і руховому аналізаторах під час підрахунку предметів, дослідження аналітико-синтетичної діяльності сигнальних систем кори та дослідження активної уваги. Із цією метою було використано методики: підрахунок однорідних зображень; виявлення відсутніх деталей в зображеннях.

Отже, за результатами дослідження концентрації уваги виявлено, що серед розумово відсталих дітей 50% не впоралися із завданням, 19.4%

частково впоралися і 30.6% виконали завдання правильно. Діти із затримкою психічного розвитку показали дещо кращі результати. Серед них лише 18.75% не виконали завдання взагалі, 31.25% частково виконали і 50% упоралися із завданням. Результати представлено в табл. 3.

Таблиця 3

**Особливості проявів концентрації уваги
у дітей з дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	30.6%	50%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	19.4%	31.25%
Невиконання	Несформованість	50%	18.75%

Отримані результати свідчать про те, що у дітей із затримкою психічного розвитку концентрація уваги знаходиться на дещо вищому рівні сформованості, ніж у дітей із розумовою відсталістю. Однак, обрахування t-критерію Стьюдента ($t=1,8$) вказує на відсутність значимих відмінностей за цим параметром.

За допомогою методики «Виявлення відсутніх деталей в зображеннях» нами досліджено аналітико-синтетичну діяльність сигнальних систем кори, що характеризується досить тонким аналізом розрізнення всіх деталей і збереженням тимчасових зв'язків, що відображають закономірні відношення між предметами і явищами. На основі цих зв'язків і виникають поняття про «відповідне» і «невідповідне» дійсності. Результати показали, що для розумово відсталих дітей це завдання є надто складним, адже лише 2.8% упоралися із завданням, 11.1% відповіли частково правильно, але припускалися помилок і 86.1% зовсім не впоралися із завданням. У дітей із затримкою психічного розвитку значно вищі показники: 31.25% дітей виконали завдання правильно, 18.75% частково правильно і 50% не виконали завдання. Результати представлено у табл. 4.

Таблиця 4

**Особливості проявів аналітико-синтетичного аспекту уваги
у дітей з дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	2.8%	31.25%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	11.1%	18.75%
Невиконання	Несформованість	86.1%	50%

Отже, у ході дослідження ми виявили, що діти з легкою розумовою відсталістю мають значні труднощі у виявленні відсутніх деталей зображення, тобто у них практично не проявляється аналітико-синтетичний аспект активної уваги, що може бути зумовлено відсутністю відповідних уявлень, знань, слів, які позначають відсутні деталі. Тоді як діти з затримкою психічного розвитку в певній мірі здатні знаходити відсутні деталі в зображеннях предметів. Ці данні підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=3,1$ при достовірності $p \leq 0,01$).

Особливості пам'яті. Дослідження пам'яті було спрямовано на виявлення особливостей порушення зорової та слухової пам'яті. Так, впізнавання запам'ятованих зображень показало, що 30.6% дітей із легким ступенем розумової відсталості та 31.25% дітей із затримкою психічного розвитку не змогли показати жодного правильного зображення на представленій таблиці, Результати виконання завдання подано у табл. 5.

Таблиця 5

**Особливості проявів зорової пам'яті
у дітей з дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
0 зображень	30.6%	31.25%
1 зображення	30.6%	18.75%
2 зображення	19.4%	31.25%
3 зображення	19.4%	18.75%

Серед дітей, які змогли показати одне правильне зображення 30.6% розумово відсталих та 18.75% дітей із затримкою психічного розвитку. Два правильних зображення змогли показати 19.4% розумово відсталих дітей і

31.25% дітей із затримкою психічного розвитку. Серед дітей, які показали три правильних зображення 19.4% розумово відсталих і 18.75% дітей із затримкою психічного розвитку.

Результати дослідження зорової пам'яті свідчать про те, що зорова пам'ять дітей із легким ступенем розумової відсталості та із затримкою психічного розвитку знаходиться на приблизно однаковому рівні, що підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=0,04$) і вказує на відсутність значимих відмінностей за цим параметром. У нормі дитина повинна запам'ятовувати 5-6 фігур, тоді як лише 19.4% розумово відсталих і 18.75% дітей із затримкою психічного розвитку максимально запам'ятовували 3 зображення. Це досить низькі показники рівня сформованості зорової пам'яті.

За результатами дослідження слухової безпосередньої пам'яті серед дітей із розумовою відсталістю 5.6% і 12.5% дітей із затримкою психічного розвитку змогли відтворити 3 одиниці з 10; 13.9% дітей із легким ступенем розумової відсталості та 12.5% дітей із затримкою психічного розвитку відтворили 2 одиниці; 19.4% розумово відсталих і 31.25% дітей із ЗПР відтворили 1 одиницю; 61.1% розумово відсталих і 43.75% дітей із ЗПР не відтворили жодної одиниці. Отримані результати наочно представлено у табл. 6.

Таблиця 6

**Особливості проявів слухової пам'яті
у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
0 одиниць	61.1%	43.75%
1 одиниця	19.4%	31.25%
2 одиниці	13.9%	12.5%
3 одиниці	5.6%	12.5%

Отже, у ході дослідження здатності до репродукції матеріалу, а при відстроченому відтворенні – здатність до утримання його в пам'яті, виявлено низький рівень сформованості слухової безпосередньої пам'яті, що притаманний дітям із дизонтогенезом обох типів. Отримані результати підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=1,14$), що вказує на відсутність значимих відмінностей за цим параметром між вибірками.

Особливості мислення. Методика «Розуміння змісту сюжетних картин» спрямована на дослідження складних форм аналітико-синтетичної

діяльності кори головного мозку за участю обох сигнальних систем. Аналіз і синтез дуже складного комплексного подразника здійснюється, передусім, зоровим аналізатором першої сигнальної системи, але супроводжується аналітико-синтетичною роботою другої сигнальної системи, що проявляється в певних судженнях та умовиводах.

Результати дослідження за даною методикою показали, що лише 5.6% дітей з легкою формою розумової відсталості впоралися із завданням, 16.6% – частково впоралися, а 77.8% взагалі не зрозуміли змісту зображень. Діти із затримкою психічного розвитку показали дещо кращі результати. Серед них 50% не виконали завдання зовсім, 37,5% частково виконали і 12,5% впоралися із завданням. Результати представлено наочно в табл. 7.

Таблиця 7

**Особливості проявів аналітико-синтетичних мисленнєвих операцій
(розуміння змісту зображень)
у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	5.6%	12,5%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	16.6%	37,5%
Невиконання	Несформованість	77.8%	50%

За результатами аналізу аналітико-синтетичні мисленнєві операції у дітей із затримкою психічного розвитку сформовані дещо краще, що, на нашу думку, зумовлено тим, що діти цього типу дизонтогенезу розумового розвитку краще сприймають допомогу експериментатора і здатні виправити помилки допущені спочатку, ніж діти з легкою розумовою відсталістю. Однак, обчислення t-критерію Стьюдента ($t=1,7$) вказує на відсутність суттєвих значимих відмінностей за цим параметром між вибірками.

Результати дослідження розуміння послідовного розгортання сюжету за малюнками показали, що лише 13.9% дітей з легким ступенем розумової відсталості впоралися із завданням, 25% – впоралися частково, а 61.1% не виконали завдання взагалі. Діти із затримкою психічного розвитку показали кращі результати, виконуючи завдання цієї методики. Серед них лише 25% не виконали завдання зовсім, 31.25% частково виконали і 43.75% впоралися із завданням. Наочно результати представлено у табл. 8.

Таблиця 8

**Особливості проявів аналітико-синтетичних
мисленневих операцій (послідовно розгорнений сюжет)
у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	13.9%	43.75%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	25%	31.25%
Невиконання	Несформованість	61.1%	25%

Отже, для дітей з легким ступенем розумової відсталості у більшій мірі притаманні складнощі в побудові розповіді відповідно до серії картинок з послідовним розгортанням сюжету, особливо якщо між ними є великі зміни у ситуації, тобто деякі з них розглядають кожен картинку серії як самостійну без зв'язку між ними. Суттєві відмінності за цим параметром між вибірками підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=2,1$ при достовірності $p \leq 0,05$).

Дослідження сформованості розуміння змісту тексту показало, що для розумово відсталих дітей це завдання є надто складним, адже лише 5.6% впоралися із завданням, 11.1% відповіли частково правильно, але припускалися помилок і 83.3% зовсім не впоралися із завданням. У дітей із затримкою психічного розвитку значно вищі показники: 25% дітей виконали завдання правильно, 43.75% частково правильно і 31.25% не виконали завдання. Наочно результати представлено у табл. 9.

Таблиця 9

**Особливості проявів аналітико-синтетичних мисленневих операцій
(розуміння змісту тексту) у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку**

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗПР</i>
Виконання завдання	Сформованість	5.6%	25%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	11.1%	43.75%
Невиконання	Несформованість	83.3%	31.25%

Отже, у дітей із затримкою психічного розвитку сформована здатність до розуміння змісту розповіді переважно на недостатньому рівні, тоді як у дітей з легкою розумовою відсталістю практично не сформована. Ці результати підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=3,4$ при достовірності $p \leq 0,01$), що вказує на значимі відмінності між вибірками.

У ході дослідження міри критичного ставлення до змісту зображення виявлено, що діти з легкою формою розумової відсталості не виконали завдання – 80.5% дітей, частково виконали – 13.9%, виконали правильно – 5.6%. Діти із затримкою психічного розвитку показали кращі результати: не виконали завдання – 62.5%, частково виконали – 12.5%, впоралися – 25%. Наочно результати представлено у табл. 10.

Таблиця 10

Особливості проявів аналітико-синтетичних мисленневих операцій (критичність мислення) у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку

<i>Міра виконання завдання</i>	<i>Міра сформованості</i>	<i>Діти з легкою розумовою відсталістю</i>	<i>Діти з ЗГП</i>
Виконання завдання	Сформованість	5.6%	25%
Часткове виконання	Недостатня сформованість	13.9%	12.5%
Невиконання	Несформованість	80.5%	62.5%

Такі результати свідчать про порушення критичності у ставленні до зображеного в обох категорій дітей, що підтверджено обрахуванням t-критерію Стьюдента ($t=1,6$), що вказує на відсутність суттєвих значимих відмінностей за цим параметром між вибірками.

Отже, узагальнемо отримані результати дослідження. З метою застосування статистично-математичної обробки нами здійснено шкалювання результатів дослідження за мірою виконання дітьми діагностичних завдань: виконано – 3 бали (сформованість діагностичного параметра); частково виконано – 2 бали (недостатня сформованість діагностичного параметра); не виконано – 1 бал (не сформованість діагностичного параметра). З використанням бальної шкали було визначено середнє арифметичне значення для кожного діагностичного параметра по кожній вибірці та побудовано порівняльну діаграму (Рис. 1) сформованості пізнавальної сфери дітей із дизонтогенезом розумового розвитку.

Рис. 1. Рівні сформованості пізнавальної сфери у дітей із дизонтогенезом розумового розвитку

Отже, результати представлені у діаграмі (Рис. 1) та дані обрахування t-критерію Стюдента свідчать про те, що найбільші відмінності між вибірками спостерігаються у сформованості: сприймання, яке є практично сформованим у дітей із затримкою психічного розвитку ($x=2,7$) та недостатньо сформованим у дітей з легким ступенем розумової відсталості ($x=1,8$). В свою чергу, аналітико-синтетичні аспекти уваги та аналітико-синтетичні мисленнєві операції розуміння послідовного розгортання сюжету за зображеннями і розуміння змісту тексту у дітей із затримкою психічного розвитку є не достатньо сформовані, тоді як у дітей з легким ступенем розумової відсталості практично не сформовані. Отже, сприймання та аналітико-синтетичні аспекти уваги та операції мислення у дітей із затримкою психічного розвитку мають вищий рівень сформованості, ніж у дітей з легким ступенем розумової відсталості. Тобто, дітям з легким ступенем розумової відсталості складно виконувати пізнавальну діяльність, що вимагає встановлення просторових та смислових закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків з орієнтацією на наявний досвід про навколишній світ.

У загальному плані можемо сказати, що для обох вибірок досліджуваних притаманний недостатній рівень сформованості концентрації уваги та зорової пам'яті та низький рівень сформованості слухової пам'яті, розуміння сюжетних зображень та критичності мислення.

Нами також здійснено кореляційний аналіз за Пірсоном, у ході якого виявлено тісні прямі взаємозв'язки між практично всіма діагностичними параметрами, відповідно кожної вибірки (табл. 11 – 12). Загальним для обох вибірок є слабкий взаємозв'язок зорової пам'яті та критичності мислення, тобто наявність образів пам'яті не завжди може забезпечувати вдалу ідентифікацію реального та безглузого. Специфічні відмінності для кожної вибірки виявлені лише щодо взаємозв'язків між певними діагностичними параметрами.

Таблиця 11

**Кореляційні взаємозв'язки між діагностичними параметрами
пізнавальної сфери у дітей з легкою розумовою відсталістю (n=36)**

	концентрація уваги	аналітико-синтетичний аспект уваги	зорова пам'ять	слухова пам'ять	розуміння сюжетних зображень	розуміння послідовного розгортання сюжету	розуміння смислу тексту	критичність мислення
сприймання	1***	0,48**	0,61***	0,89***	0,68***	0,86***	0,57***	0,62***
концентрація уваги		0,48**	0,61***	0,89***	0,68***	0,86***	0,57***	0,62***
аналітико-синтетичний аспект уваги			0,23	0,44**	0,62***	0,72***	0,68***	0,65***
зорова пам'ять				0,53***	0,33*	0,48**	0,28	0,3
слухова пам'ять					0,62***	0,91***	0,5**	0,57***
розуміння сюжетних зображень						0,8***	0,91***	0,96***
розуміння послідовного сюжету							0,77***	0,78***
розуміння смислу тексту								0,95***

Примітка: рівень значимості* – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$.

Отже, як видно з таблиці статистично не значимі взаємозв'язки у вибірці дітей з легкою розумовою відсталістю притаманні лише зоровій пам'яті з аналітико-синтетичним аспектом уваги ($r=0,23$), розумінням

смислу тексту ($r=0,28$) та критичністю мислення ($r=0,3$). Тобто можна припустити, що образи які закарбовуються в зоровій пам'яті дитини не завжди можуть бути доступні при операціях мислення, а також актуалізуюватись при звертанні на них уваги в реальному житті.

Таблиця 12

Кореляційні взаємозв'язки між діагностичними параметрами пізнавальної сфери у дітей із затримкою психічного розвитку

	концентрація уваги	аналітико-синтетичний аспект уваги	зорова пам'ять	слухова пам'ять	розуміння сюжетних зображень	розуміння послідовного розгортання сюжету	розуміння змісту тексту	критичність мислення
сприймання	0,75***	0,49	0,79***	0,61*	0,48	0,79***	0,67**	0,39
концентрація уваги		0,83***	0,76***	0,79***	0,78***	0,95***	0,81***	0,73***
аналітико-синтетичний аспект уваги			0,62*	0,81***	0,9***	0,84***	0,83***	0,9***
зорова пам'ять				0,76***	0,61*	0,82***	0,85***	0,49
слухова пам'ять					0,79***	0,83***	0,77***	0,64**
розуміння сюжетних зображень						0,79***	0,79***	0,81***
розуміння послідовного сюжету							0,85***	0,73***
розуміння змісту тексту								0,84***

Примітка: рівень значимості* – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$.

У свою чергу, для вибірки дітей із затримкою психічного розвитку характерним є менш значимі зв'язки сприймання з аналітико-синтетичним аспектом уваги ($r=0,49$), розумінням сюжетних зображень ($r=0,48$) та критичністю мислення ($r=0,39$).

Отже, для вибірки дітей з легким ступенем розумової відсталості більш самостійним психічним процесом виступає зорова пам'ять, а для вибірки дітей з затримкою психічного розвитку – сприймання. Так, накопичення зорових еталонів не завжди зумовлює здатність їх застосування в систематизації уявлень про навколишній світ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі емпіричного дослідження нами визначено особливості пізнавальної сфери дітей з легким ступенем розумової відсталості та затримкою психічного розвитку та проведено диференціацію особливостей проявів психічної сфери дітей із різними типами дизонтогенезу. Варто зазначити, що діти з легким ступенем розумової відсталості та з затримкою психічного розвитку мають загальні та специфічні риси, однак диференціація цих порушень лишається складною та потребує розробки об'єктивних методів діагностики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атлас для экспериментального исследования отклонений в психической деятельности человека / под ред. И. А. Полищука, А. Е. Видренко. – К.: Здоров'я, 1979. – 124 с.
2. Занков Л. В. Психология умственно отсталого ребенка: учеб. пособие / Л. В. Занков – М.: Учпедгиз, 1939. – 235с.
3. Ілляшенко Т. А. Затримка психічного розвитку у дітей: причини виникнення та корекція. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство / Т. А. Ілляшенко // Науково-методичний збірник / за ред. Н.Софій та ін. – К.: Контекст, 2000. – 336с.
4. Рубинштейн С. Я. Психология умственно отсталого школьника: учеб. пособие / С.Я. Рубинштейн –М.: Просвещение, 1986.–192 с.
5. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини: підручник / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.
6. Стадненко Н. М. Нариси з олігофренопсихології: навч. посіб. / Н. М. Стадненко, М. П. Матвеева, А. Г. Обухівська// за заг. ред. Н. М. Стадненко. – Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський держ. Педагогічний ун-т., 2002. – 200 с.
7. Шипицына Л. М. Необучаемый ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта: монография / Л.М. Шипицына. – СПб.: Речь, 2005. – 477с.

В. О. Годованик

студентка 4 курсу спеціальності
Корекційна освіта (олігофренопедагогіка)

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – канд. пед. наук, ст. викладач Ю. М. Косенко

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ ПОНЯТЬ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ ЗАСОБОМ ТЕМАТИЧНИХ ДИДАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

У статті висвітлено формування природничих понять у розумово відсталих учнів засобами тематичних дидактичних завдань. Описано методику формування природничих понять за допомогою тематичних дидактичних завдань, наведено результати дослідження.

Ключові слова: розумово відсталі учні, тематичні дидактичні завдання, природничі поняття.

Наукове видання

**КОРЕКЦІЙНА ТА ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА
ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
(16 квітня 2015 року)**

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів
та молодих учених

Матеріали подані мовою оригіналу.
Статті друкуються в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.
Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

Автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних,
власних імен та інших відомостей.

Суми: СумДПУ, 2015

Відповідальний за випуск: **А. А. Сбруєва**
Комп'ютерне складання та верстання: **Ю. С. Ліхачова**

Підписано до друку 27.04.2015.
Формат 60x84/16. Гарн. Calibri. Папір офсет. Друк ризогр.
Ум. друк. арк. 23,1. Тираж 100 пр. Вид. № 44.

Збірник надруковано на обладнанні
СумДПУ імені А. С. Макаренка
Адреса редакції, видавця та виготовлювача:
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002,
СумДПУ імені А. С. Макаренка

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 231 від 02.11.2000.